

فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۲، شماره ۴، زمستان ۱۳۸۸، صفحات ۱-۲۲

واکاوی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های روستایی

شهرستان کرمانشاه

علی نکویی نائینی، امیرحسین علی بیگی، کیومرث زرافشانی*

تاریخ دریافت: ۱۳۸۶/۳/۲۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۸۶/۱۰/۱۵

چکیده

مطالعه حاضر، با هدف کلی واکاوی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های روستایی شهرستان کرمانشاه، به روش توصیفی-همبستگی انجام شده است. جامعه آماری تحقیق کلیه شرکت‌های تعاونی روستایی این شهرستان را دربرمی‌گیرد. داده‌های مورد نیاز در سطح خرد از کلیه ۱۲۶ مدیر این شرکت‌ها و ۲۴۶ نفر از اعضای آنها جمع‌آوری شد. یافته‌ها نشان‌دهنده موفقیت ۱۰/۵ درصد تعاونی‌ها از لحاظ دستیابی به اهداف اقتصادی-اجتماعی در حد کم، ۴۲ درصد در حد متوسط، ۲۶/۵ درصد در حد زیاد، و ۲۱ درصد در حد بسیار زیاد است. نتایج تحلیل تشخیصی نیز نشان می‌دهد که عوامل مؤثر در تمایز تعاونی‌های موفق از ناموفق عبارت‌اند از: میزان ارتباط شرکت‌ها با سازمان‌های دولتی و غیردولتی با ضریب ۶/۰۲۴، عملکرد سازمان تعاون روستایی در ابعاد کنترل، نظارت و آموزش با ضریب ۴/۳۴۰، سرمایه مدیران با ضریب ۳/۲۸۷، و سرمایه اعضای تعاونی‌ها با ضریب ۱/۵۳۱.

کلیدواژه‌ها: تعاونی‌های روستایی / تعاون / عوامل موفقیت / کرمانشاه (شهرستان)

* به ترتیب، نویسنده مسئول و کارشناس ارشد سازمان تعاون روستایی استان اصفهان (mostafanek@yahoo.com)؛ استادیار دانشکده کشاورزی دانشگاه رازی و عضو مرکز پژوهشی تحقیقات توسعه اقتصادی-اجتماعی؛ و استادیار دانشکده کشاورزی دانشگاه رازی.

مقدمه

با آغاز برنامه اصلاحات ارضی در دهه ۱۳۴۰، برای به جریان افتادن تولید و برقرار شدن بخشی از مدیریت سابق، تعاونی‌های روستایی با هدف پر کردن خلأ ناشی از حذف مالکان از روستاها دایر شدند؛ و در پی آن، واگذاری زمین به کشاورزان بر طبق نسق منوط و مشروط به قبول عضویت در تعاونی روستایی شد. با توجه به افزایش شمار شرکت‌های تعاونی روستایی، برای هماهنگی آنها و جلوگیری از دوباره کاری و نیز برای اجرای برنامه‌های دولت، نیاز به سازمانی جدید محسوس بود. بر این اساس، در مرداد ۱۳۴۲ و به دنبال موادی از قانون اصلاحات ارضی، سازمان مرکزی تعاون روستایی ایران با هدف توسعه و تقویت تعاونی‌های روستایی و آموزش اصول تعاون و روش اداره امور شرکت‌های تعاونی روستایی و اتحادیه‌های تعاونی تشکیل شد. این تشکل‌ها می‌توانند در جلب مشارکت کشاورزان، نقشی بسیار ارزنده داشته باشند و مشکلات صنفی-اجتماعی آنها را حل کنند؛ اما واقعیت این است که انجام وظایف گسترده تنها با تشکیل تعاونی میسر نیست، بلکه باید سطح فعالیت و شیوه کار به گونه‌ای باشد که این تشکل‌ها بتوانند در قالب یک سازمان مردمی، جایگاه واقعی خود را پیدا کنند، و عوامل و موانع سر راه توسعه آنها شناسایی و نیز نقاط ضعف آنها به نقاط قوت تبدیل شود. در حال حاضر، حدود ۲۹۵۰ شرکت تعاونی روستایی در سطح کشور فعالیت دارند و تعداد روستاهای زیر پوشش خدمات و فعالیت‌های شبکه تعاون روستایی به ۵۶۲۷۲ روستا می‌رسد. همچنین، افزون بر ۵ میلیون و ۵۰۰ هزار نفر از کشاورزان و روستاییان در این تعاونی‌ها عضویت دارند و حدود ۲۳ میلیون نفر از جمعیت کشور نیز از خدمات این شرکت‌ها بهره‌مند می‌شوند. بنابراین، با انجام مطالعه حاضر، با اهداف اختصاصی بررسی میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی روستایی شهرستان کرمانشاه و رتبه‌بندی آنها بر اساس شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی، و نیز تعیین عوامل مؤثر بر موفقیت این شرکت‌های تعاونی و تعیین تابع تشخیص تعاونی‌های موفق از ناموفق به منظور ارائه بهترین پیشگوکننده تعاونی‌های موفق از ناموفق، می‌توان با شناسایی نقاط قوت و یا ضعف این‌گونه تعاونی‌ها، زمینه‌های افزایش کارآیی در اقتصاد روستایی و به تبع آن، در بخش کشاورزی و اقتصادی کشور را فراهم ساخت.

پیشینه تحقیق

بر اساس مطالعه عنبری (۱۳۸۰)، عوامل مؤثر بر موفقیت شرکت‌های تعاونی عبارت‌اند از مشارکت فعال کلیه اعضا در فعالیت‌های تجاری و نیز در مدیریت تعاونی‌ها، کمک فزاینده اعضا در تأمین سرمایه سهمی برای تقویت بنیه مالی آنها، اعمال رهبری و مدیریت پویا توسط هیئت مدیره شرکت‌ها، استقبال از شیوه‌های مدیریت پیشرفته همراه با استقرار یک موسسه قوی تعاونی بر پایه اصول تعاون، تنوع‌بخشی به کسب و کار متناسب با قابلیت‌های تجاری منطقه و نیز نیازها و توقعات اعضا و به عبارت دیگر، ارتباط شایسته میان تولید و بازاریابی، انسجام کارکردی مؤثر میان اعضا و شرکت تعاونی از یک سو، و میان شرکت و اتحادیه از سوی دیگر، و تنظیم و برگزاری آموزش منظم تعاونی و برنامه‌های آموزشی برای اعضای هیئت مدیره و کارمندان تعاونی.

در مطالعه ازکیا (۱۳۷۴)، علل عدم موفقیت تعاونی‌های روستایی به دو دسته عوامل برون‌سازمانی و درون‌سازمانی تقسیم و نام‌گذاری شده است. به باور او، سیاست‌های اعتباری نادرست، عدم توجه به بازاریابی و بیمه محصولات کشاورزی، عدم توجه به آموزش و ترویج کشاورزی، واگذاری وظایف غیرمرتبط به تعاونی‌ها، سیاست نادرست دولت در تشکیل تعاونی‌ها، و نیز فقر مالی اعضا را می‌توان از جمله عوامل عمده برون‌سازمانی نام برد؛ و از عوامل درون‌سازمانی نیز می‌توان تصمیم‌گیری متمرکز را یادآور شد، که به نظر وی، تمام تصمیمات توسط مسئولان ادارات سازمان مرکزی در تهران و بدون توجه به نیازها و خواست و نظر اعضا و دستورالعمل‌ها اتخاذ و به صورت بخشنامه و دستورالعمل به واحدها ابلاغ می‌شد.

در مطالعه‌ای دیگر، درویشی‌نیا (۱۳۷۸) موفقیت شرکت‌های تعاونی روستایی را به عواملی مانند میزان رضایت‌مندی اعضا از تعاونی، نگرش اعضا نسبت به تعاونی، آگاهی از شرکت تعاونی، و مشارکت اعضا در این شرکت‌ها مرتبط می‌داند.

شرکت مهندسين مشاور یکم (۱۳۷۷)، در تحقیقی با عنوان «طرح جامع احیا و توسعه کشاورزی و منابع طبیعی حوزه‌های آبخیز کویر سیاه‌کوه، ریگ زرین یزد و بخش خور و بیابانک شهرستان نائین»، به بررسی شرکت‌های تعاونی روستایی در دو

زمینه اهداف اقتصادی و اجتماعی پرداخته که بر اساس آن، اهداف اقتصادی عبارت‌اند از خرید محصولات کشاورزی، ایجاد تسهیلات اعتباری، تأمین و توزیع ماشین‌آلات و لوازم یدکی کشاورزی، تأمین نهاده‌های کشاورزی، و ارزیابی عملکرد مالی (ارزیابی میزان سودآوری شرکت‌ها)؛ و اهداف اجتماعی نیز توزیع کالاهای کوپنی را شامل می‌شود. در پایان مطالعه پژوهشی این مرکز، بیشتر تعاونی‌های مورد بررسی به لحاظ اهداف اقتصادی و اجتماعی ناموفق ارزیابی شده و اصلاحات ساختار درونی تعاونی‌ها، روابط شبکه با سازمان تعاون روستایی و روابط دولت با سازمان و نیز افزایش حمایت از شبکه، در قالب پیشنهادهایی برای اصلاح ساختار و بهبود روش‌ها در تعاونی‌های روستایی عنوان شده‌اند.

بنتوراکی (Benturaki, 2000) سیاست‌های مداخله‌گرانه دولت، تخلف و تجاوز از اصول اساسی تعاون، قوانین غیرپیشرفته تعاونی، عدم استقلال و خودمختاری، عدم وجود دموکراسی، عدم توانمندسازی اعضا، و عدم وجود ساختار سازمانی کارآمد را از علل عدم موفقیت تعاونی‌های روستایی تانزانیا عنوان می‌کند. وی موفقیت تعاونی‌های روستایی تانزانیا را منوط به ایجاد تحول در وضعیت رهبری و اصلاح نقش دولت در تعاونی‌ها می‌داند و معتقد است با اصلاح در رهبری تعاونی‌ها و اتحادیه‌های آنها، کارآیی افزایش می‌یابد، که خود شرط موفقیت در توسعه اقتصادی و اجتماعی است. او نقش دولت، وضع قوانین پیشرفته مربوط به تعاونی‌ها، آموزش در میان اعضا و رهبران تعاونی، ترویج تعاونی، و برنامه‌های مشارکت مردمی در تعاونی‌ها را از عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها می‌داند.

آقاجانی (۱۳۸۰) عواملی مانند شناخت و باور به تعاون، آگاهی ارکان، اعضا و کادر اجرایی از امور شرکت، و میزان برخورداری آنها از آموزش‌های لازم را در موفقیت تعاونی‌ها ضروری برمی‌شمرد.

شکیبامقدم (۱۳۸۱) اعضا را کلید موفقیت تعاونی‌ها می‌داند و معتقد است که اعضای تعاونی مالک قانونی‌اند؛ زیرا اختیار و کنترل شرکت تعاونی در دست هیئت مدیره یا مدیر عامل نیست بلکه در دست اعضاست.

ناهید (۱۳۴۶) فقدان مدیران کارخان و باتجربه، بی‌اطلاعی اعضا و مدیران از اصول مکتب تعاون، عدم آموزش در سطوح کارکنان، مدیران و اعضای تعاونی‌ها، پراکندگی و کمبود جمعیت روستاها، شتاب‌زدگی، نقص قانون و مقررات، پایین بودن میزان درآمد دهقانان، و عدم سرمایه‌گذاری کافی در شرکت‌های تعاونی روستایی را از موانع و مشکلات موجود در راه موفقیت آنها اعلام کرده است.

چارچوب مفهومی

بر اساس مطالعات صورت گرفته، تعاونی به‌مثابه یک سامانه در نظر گرفته شده است. در مدیریت نوین، برای بررسی‌های سازمانی، از نظریه سامانه‌ای استفاده می‌شود. سامانه به مجموعه‌ای از اجزای وابسته و در تعامل با یکدیگر گفته می‌شود. عموماً دو نوع سامانه باز و بسته وجود دارد. سازمان دارای سامانه بسته، تنها با استفاده از عوامل و نیروهای داخلی و بدون ارتباط با محیط خارج، می‌تواند مسائل خود را از طریق سلسله‌مراتب و تقسیم کار و روابط رسمی در داخل سازمان حل و فصل کند. گرایش ذاتی یک سازمان با سامانه بسته در راستای تعادل ایستا^(۱) یا رکود و یکنواختی است. برخلاف سامانه بسته، گرایش سامانه باز به تعادل پویا^(۲) و رشد و تحول و تکامل از طریق ارتباط دائم با محیط بیرون است. باید هر سازمان دارای سامانه باز همواره خود را با تغییرات درون‌سازمانی نیز منطبق سازد. تعاونی نمونه‌ای از یک سازمان است که پیوسته با محیط خارج در ارتباط است و بر شرایط و عوامل بیرونی تأثیر می‌گذارد و از این‌رو، در مورد ساختار درونی آن نیز می‌توان همین استدلال را به‌کار برد. پژوهش حاضر به بررسی مهم‌ترین عوامل درونی، بیرونی و ساختاری (متغیر مستقل) تأثیرگذار در موفقیت شرکت تعاونی (متغیر وابسته) می‌پردازد.

عوامل درون‌سازمانی عبارت‌اند از عواملی که در داخل سامانه، بر سازمان تأثیر می‌گذارند. سه عامل نیروی انسانی، مسائل مالی، و مدیریت مهم‌ترین عوامل درون‌سازمانی به‌شمار می‌روند که از داخل بر موفقیت تعاونی‌ها اثر می‌گذارند.

نیروی انسانی در شرکت‌های تعاونی را می‌توان در سه گروه مجمع عمومی، هیئت مدیره، و بازرسان مورد بررسی قرار داد. در این تحقیق، آموزش، مشارکت در شرکت‌های تعاونی، رضایت اعضا و کارکنان شرکت تعاونی و عامل مدیریتی از لحاظ شناخت و اعتقاد به اصول تعاون (شامل عضویت اختیاری و آزاد، نظارت دموکراتیک اعضا، مشارکت اقتصادی اعضا، استقلال و عدم وابستگی، آموزش و اطلاع‌رسانی، تعاون در تعاون، توجه به جامعه از طریق مشارکت در توسعه) مورد بررسی قرار گرفت.

عوامل برون‌سازمانی عبارت‌اند از عواملی که در خارج از فضای درون‌سازمانی بر چگونگی روند فعالیت‌ها تأثیر می‌گذارند و بسته به کیفیت و کمیت، با شرکت‌های تعاونی رابطه برقرار کرده، به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم، بر اثربخشی نیروها، امکانات و منابع و در نتیجه، بر موفقیت مدیران و شرکت مؤثر خواهند بود. این دسته از عوامل در دو گروه مورد بررسی قرار می‌گیرند:

الف- رابطه تعاونی‌ها با سازمان‌های دولتی: این رابطه بیشتر معطوف به نحوه و میزان دخالت دولت در شرکت‌های تعاونی است. در کشورهای در حال توسعه و به‌ویژه در ایران، به‌دلیل پایین بودن میزان آگاهی‌ها و آموزش تعاون در سطح عمومی و نیز فقدان منبع مالی مناسب و کافی برای تأمین نیازهای اولیه و سرمایه‌مورد نیاز تعاونی، بستر مناسب برای ظهور تعاونی‌های خودجوش فراهم نیست که البته نباید این مسئله به مانعی بر سر راه تصمیم‌گیری مردم و مدیران تعاونی تبدیل شود و آنها را از مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی بازدارد؛ و

ب- رابطه تعاونی‌ها با سازمان‌های غیردولتی: وجود سازمان یا مؤسسات غیردولتی و تلاش روزافزون آنها برای دستیابی به مبادلات تجاری به‌میزان بالا خود به‌صورت عاملی برانگیزنده برای تعاونی‌ها عمل می‌کند. مهم‌ترین سازمان غیردولتی در این بخش اتحادیه تعاونی است که با ایجاد یک شبکه ارتباطی منسجم و پویا در میان تعاونی‌های دارای گرایش کاری مشترک با خود از طریق یک سازوکار خودتنظیمی

نیرومند که تعهد هر کدام از شرکت‌ها در برابر یکدیگر و در برابر یک کل فراگیر بدان ضمانت اجرایی بالایی می‌بخشد، در کلیت خود نیز به همکاری متقابل و اجرای اصول و ارزش‌های نهضت تعاون می‌پردازد.

عوامل ساختاری عبارت‌اند از:

الف- قوانین و مقررات درون‌سازمانی؛ شامل قوانین مندرج در اساسنامه مصوب مجمع، که به‌مثابه یک عامل نرم‌افزاری بسیار مؤثر در موفقیت تعاونی‌ها مورد توجه قرار گرفته و شرکت ملزم به رعایت آن است؛ و
ب- قوانین و مقررات برون‌سازمانی؛ شامل کلیه قوانین و مقررات جاری بخش تعاون که در قالب تبصره‌ها و مواد قانونی از سوی دستگاه‌های دولتی ناظر بر شرکت‌ها و اتحادیه وضع و اعمال می‌شود.

مواد و روش‌ها

در این پژوهش، داده‌های مورد نیاز در سطح شرکت‌های تعاونی و مدیران آنها اعم از مدیر عامل و هیئت مدیره از طریق سرشماری^(۳) گردآوری شد. از آنجا که با توجه به محدودیت امکانات و زمان، امکان جمع‌آوری اطلاعات از حدود ۳۶۹۸۳ عضو تعاونی وجود نداشت، از روش نمونه‌گیری تصادفی نظام‌مند استفاده شد؛ و با استفاده از جدول مورگان (Krijle and Morgan, 1970)، حجم نمونه برابر با ۳۷۲ نفر به‌دست آمد. با استفاده از روش انتساب متناسب (نسبت تعداد کل اعضای هر شرکت تقسیم بر ۳۶۹۸۳ ضرب در حجم کل نمونه)، تعداد نمونه لازم از هر شرکت مشخص شد. جمع‌آوری اطلاعات از طریق تکمیل سه نوع پرسشنامه ساختاریافته^(۴) با پرسش‌هایی باز و بسته صورت گرفت: ۱- پرسشنامه اعضا، شامل نه متغیر در قالب سیزده پرسش مربوط به ویژگی‌های فردی اعضا مانند محل سکونت، سن، سطح تحصیلات، مدت عضویت در تعاونی، میزان سرمایه نزد تعاونی، انگیزه عضویت در تعاونی، تعداد دوره‌های آموزشی که عضو در آن شرکت کرده و کیفیت دوره‌های آموزشی، مشارکت در تعاونی، شناخت

از اصول تعاون، و میزان رضایت از عملکرد شرکت؛ ۲- پرسشنامه مدیران (هیئت مدیره و مدیر عامل)، شامل سیزده متغیر در قالب ۲۱ پرسش مربوط به ویژگی‌های فردی مدیران مانند سن، سطح تحصیلات، مدت عضویت در تعاونی، سرمایه نزد تعاونی، میزان شرکت در دوره‌های آموزشی و کیفیت دوره‌ها، سابقه مدیریت، میزان مشارکت هیئت مدیره در مدیریت تعاون، میزان اطلاعات تخصصی مدیران، شناخت از اصول تعاون، عوامل ساختاری، و سازمان‌های دولتی و غیردولتی؛ و ۳- پرسشنامه مسائل مالی شرکت، شامل دو متغیر در قالب سه پرسش مربوط به میزان سرمایه، تعداد اعضا، و سود ویژه.

برای تعیین روایی ابزار تحقیق (پرسشنامه‌ها)، با بهره‌گیری از نظرات اساتید راهنما و مشاور، افراد صاحب‌نظر دانشگاهی و سایر افراد متخصص و دارای تجربه در زمینه تعاونی‌های روستایی، اصلاحات لازم صورت گرفت. برای تعیین پایایی ابزار تحقیق نیز از آنجا که جامعه آماری شامل کلیه شرکت‌های شهرستان کرمانشاه بود، نزدیک‌ترین شهرستان دارای خصوصیات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی یکسان با حوزه تحقیق (شهرستان صحنه) انتخاب شد؛ پرسشنامه اعضا توسط چهل نفر و پرسشنامه مدیران نیز توسط سی نفر تکمیل شدند؛ و پس از ورود داده‌ها به رایانه، محاسبه داده‌های مورد نظر با استفاده از نرم‌افزار SPSS آلفای کرونباخ صورت گرفت، که اعداد به دست آمده بالاتر از ۰/۸۵ بود.

تجزیه و تحلیل اطلاعات در دو بخش توصیفی و استنباطی انجام گرفت، بدین صورت که از آمار توصیفی شامل میانگین، میانه، نما، انحراف معیار و ترسیم جداول برای دسته‌بندی گروه‌های آزمودنی از نظر صفات مختلف و توصیف جامعه آماری استفاده شد؛ در بخش تحلیل‌های استنباطی نیز بر اساس میزان موفقیت، با استفاده از فن تاکسونومی عددی و صفحه‌گستر Excel، شرکت‌ها رتبه‌بندی شدند؛ و سنجش میزان تأثیر هر کدام از متغیرهای مستقل بر متغیر تابع (وابسته) با استفاده از فن تحلیل تشخیصی (منصوفی، ۱۳۸۰) و بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS صورت گرفت و تابع

تشخیص ترسیم شد. در این تابع، متغیرهای متمایزکننده تعاونی‌های موفق از ناموفق مشخص شده‌اند.

یافته‌ها

بر اساس اطلاعات به دست آمده، تأسیس تمامی شرکت‌های مورد مطالعه به ۱۳۵۲ بازمی‌گردد و از این رو، سابقه‌ای ۳۳ ساله دارد. حداکثر زمان عضویت اعضا و مدیران ۳۳ سال و حداقل دو سال، و میانگین مدت عضویت اعضا حدود ۱۷ سال و مدیران تعاونی حدود ۱۸ سال است. همچنین، متوسط سنی اعضا ۴۷/۲۵ سال، دامنه سن آنها ۲۷ تا ۷۴ سال، و بیشترین توزیع فراوانی مربوط به طبقه سنی ۳۵ تا ۵۰ سال است.

جدول ۱- توزیع سنی اعضای شرکت‌ها

طبقه سنی	فراوانی	درصد نسبی	درصد تجمعی
۲۰-۳۵	۱۰	۴/۳	۱۶/۳
۳۵-۵۰	۱۶۵	۶۷	۶۳/۳
۵۰-۶۵	۵۳	۲۱/۸	۹۳/۱
بالای ۶۵ سال	۱۷	۶/۹	۱۰۰
جمع	۲۴۵	۱۰۰	

میانگین: ۴۷/۲۵   میانه: ۴۷   انحراف معیار: ۱۱/۸۵

منبع: یافته‌های تحقیق

شایان یادآوری است که حجم نمونه برابر با ۳۷۲ نفر (۲۴۶ عضو تعاونی و ۱۲۶ تن از مدیران شامل پنج عضو هیئت مدیره و مدیر عامل هر شرکت) بوده که البته در این تحقیق، با توجه به عدم تمایل یک نفر از اعضا و دوازده نفر از مدیران شرکت‌ها به همکاری و تکمیل پرسشنامه، حجم نمونه به ترتیب، ۲۴۵ و ۱۱۴ نفر در نظر گرفته شده است.

متوسط سنی مدیران شرکت‌های تعاونی مورد مطالعه ۴۷/۵ سال، دامنه سن آنها ۲۷ تا ۸۰ سال، و بیشترین توزیع فراوانی مربوط به طبقه سنی ۵۰ تا ۶۰ است.

جدول ۲- توزیع سنی مدیران شرکت‌های تعاونی روستایی

طبقه سنی	فراوانی	درصد نسبی	درصد تجمعی
۲۰-۳۵	۱۵	۱۳/۲	۱۳/۲
۳۵-۵۰	۴۶	۴۰/۴	۵۳/۶
۵۰-۶۵	۴۶	۴۰/۴	۹۴
بالای ۶۵ سال	۷	۶	۱۰۰
جمع	۱۱۴	۱۰۰	

انحراف معیار: ۱۰/۸۸

میان: ۴۹

میانگین: ۴۷/۵

منبع: یافته‌های تحقیق

بر اساس یافته‌های تحقیق، میانگین سهام اعضا ۱۴۴ سهم هزار ریالی، کمترین میزان سهام اعضا پنج سهم هزار ریالی، و بالاترین میزان سهام آنها ۵۰۰ سهم هزار ریالی بوده و میانگین سهام مدیران نیز ۱۹۷ سهم، کمترین سهام مدیران صفر، و بالاترین میزان سهام آنها ۹۰۰ سهم بوده است.

با توجه به اطلاعات جمع‌آوری شده، میزان تحصیلات ۴۹/۸ درصد از اعضای شرکت‌ها ابتدایی، ۲۹ درصد راهنمایی، ۱۵/۱ درصد دیپلم، ۴/۱ درصد فوق دیپلم، ۱/۶ درصد کارشناسی، و ۰/۴ درصد کارشناسی ارشد بوده و همچنین، میزان تحصیلات ۴۰/۳ درصد از مدیران شرکت‌ها ابتدایی، ۲۱ درصد راهنمایی، ۲۸/۹ درصد دیپلم، ۲/۶ درصد فوق دیپلم، و ۷/۲ درصد نیز کارشناسی بوده است.

اطلاعات مربوط به انگیزه عضویت اعضای شرکت‌های تعاونی در قالب یک پرسش با سه گزینه «اجبار به عضویت در زمان اصلاحات ارضی»، «اجبار به عضویت برای تهیه کالاهای کوپنی» و «علاقه به تعاون و کار گروهی» مورد ارزیابی قرار گرفت. بر

این اساس، کمتر از نیمی از اعضا (۴۷/۴ درصد) بر مبنای علاقه‌مندی به فعالیت‌های گروهی و تعاون عضو شرکت‌های تعاونی روستایی شده و سایر اعضا به اجبار در دوران اصلاحات ارضی دهه ۱۳۴۰ در این‌گونه شرکت‌ها عضویت یافته‌اند. همچنین، مشارکت اعضای شرکت‌های تعاونی مورد مطالعه در تصمیم‌گیری‌های مدیریتی (مجامع تعاونی) در حد متوسط (۲۸/۶ درصد) بوده است.

به استناد اطلاعات به‌دست آمده، میزان رضایت اعضا از عملکرد شرکت‌های تعاونی روستایی شهرستان کرمانشاه در حد متوسط با میانگین ۳/۶۹ (از پنج) و انحراف معیار برابر با ۰/۸۶ بود. در جدول زیر، میزان رضایت اعضا در هر کدام از زیرمقوله‌های یاد شده آمده است.

جدول ۳- میزان رضایت اعضا از عملکرد شرکت

انحراف معیار	میانگین (از ۵)	زیرمقوله‌ها
۰/۷۹	۴/۲۴	تأمین کالاهای کوپنی
۱/۳۱	۳/۳۴	تأمین نهاده‌های کشاورزی
۱/۴۵	۲/۸۹	تأمین وام
۱/۱	۳/۸	خرید و فروش محصولات کشاورزی
۱/۱	۳/۵۵	تأمین کالاهای مصرفی
۳/۷۵	۳/۳	مشارکت اعضا در تصمیم‌گیری‌های مدیریتی
۱/۳۵	۳/۱۵	توانایی شرکت در حل مشکلات اعضا

مقیاس: هیچ = ۱؛ کم = ۲؛ متوسط = ۳؛ زیاد = ۴؛ بسیار زیاد = ۵

منبع: یافته‌های تحقیق

متوسط سابقه عضویت در تعاونی‌های مورد مطالعه ۱۶/۸ سال، کمترین سابقه عضویت دو سال و بیشترین سابقه عضویت ۳۳ سال است. همچنین، ۵۳/۵ درصد از مدیران تعاونی‌ها سابقه‌ای کمتر از چهار سال دارند، که نشان‌دهنده تغییر و تحولات زیاد در سمت مدیریت سطح میانی و سطوح پایین است؛ سابقه ۱۲/۳ درصد از

مدیران ۵ تا ۸ سال، ۱۴ درصد ۴ تا ۱۰ سال، ۸/۸ درصد ۱۳ تا ۱۶ سال، و ۱۱/۴ درصد بیش از ۱۷ سال بوده و به طور کلی، متوسط سابقه فعالیت مدیران تعاونی‌ها در سمت فعلی، ۶/۸۷ سال و انحراف معیار ۷/۵ سال بوده است.

در این تحقیق، برای ارزیابی شناخت اعضا از اصول تعاون، پنج گویه (شامل محدود بودن سود سهام، همکاری با سایر تعاونی‌ها، آموزش اعضا، خرید محصولات کشاورزی، و عضویت آزاد و داوطلبانه)، که چهار مورد از آنها جزو اصول تعاون است، در قالب پرسش مطرح شد؛ در موارد پاسخ درست به پرسش‌ها، دو امتیاز مثبت، پاسخ نادرست یک امتیاز منفی، و پاسخ «نمی‌دانم» امتیاز صفر تعلق گرفت. سرانجام، در صورت پاسخ درست به تمام گویه‌ها، ده امتیاز مثبت و در صورت پاسخ نادرست به تمام گویه‌ها، پنج امتیاز منفی تعلق می‌گرفت. نتایج نشان می‌دهد که تنها ۰/۸ درصد اعضا و ۰/۹ درصد مدیران تعاونی‌ها از اصول تعاونی شناخت کامل دارند و میزان شناخت مدیران تنها اندکی بالاتر از اعضاست.

بر اساس یافته‌ها، ۱۵۴ نفر از اعضا (۶۲/۹ درصد) و ۳۳ نفر از مدیران تعاونی‌ها (۲۸/۹ درصد) در هیچ دوره آموزشی مرتبط شرکت نکرده‌اند. اکثریت مدیران در طول دوره مدیریت خود تنها در یک یا دو دوره شرکت کرده بودند.

چنان‌که پیش‌تر گفته شد، عوامل برون‌سازمانی مؤثر در شرکت‌های تعاونی از دو بعد سازمان‌های دولتی و غیردولتی مورد توجه قرار گرفت. با توجه به ارتباط مدیران با این سازمان‌ها، نظر آنها در این زمینه دارای اعتباری بالاست. وزن هر زیرمقوله در این شاخص متفاوت بود. با استفاده از تجزیه مؤلفه‌های اصلی به مؤلفه بردار ویژه، وزن هر زیرمقوله به دست آمد و شاخص ساخته شد. طبق اطلاعات جمع‌آوری شده، در زمینه میزان رضایت از عملکرد سازمان‌های دولتی، بانک کشاورزی با میانگین ۳/۲ و انحراف معیار ۰/۹۹ در رتبه اول، اداره تعاون روستایی شهرستان کرمانشاه با میانگین ۲/۸ و انحراف معیار ۱ در رتبه دوم، و سایر بانک‌ها با میانگین ۱/۱ و انحراف معیار ۰/۹ در رتبه آخر بوده و در مورد سازمان‌های غیردولتی، ۵/۸ درصد از عملکرد اتحادیه

شهرستان با میانگین ۳/۳ و انحراف معیار ۰/۹۸ (رتبه اول) و ۲۶/۳ درصد از عملکرد دهداری‌ها با میانگین ۲/۶ و انحراف معیار ۱/۰۴ (رتبه آخر از لحاظ میزان ارتباط و همکاری با شرکت های تعاونی روستایی) ابراز رضایت کرده‌اند.

جدول ۴- میزان رضایت مدیران از همکاری با سازمان‌های دولتی و غیردولتی

رتبه	انحراف معیار	میانگین (از ۵)	اداره یا دستگاه	مفهوم
۲	۰/۹۹	۳/۲	بانک کشاورزی	سازمان‌های دولتی
۸	۰/۹	۱/۱	سایر بانک ها	
۷	۱/۱۷	۲/۱	جهاد کشاورزی	
۶	۱/۱۶	۲/۶	وزارت بازرگانی	
۳	۱	۲/۸	تعاون روستایی	
۴	۱/۰۵	۲/۷	شوراهای اسلامی	سازمان‌های غیردولتی
۱	۰/۹۸	۳/۳	اتحادیه شهرستان	
۵	۱/۰۴	۲/۶	دهداری و بخشداری	

مقیاس: هیچ = ۱؛ کم = ۲؛ متوسط = ۳؛ زیاد = ۴؛ بسیار زیاد = ۵

منبع: یافته‌های تحقیق

تحلیل یافته‌ها

بررسی میزان موفقیت تعاونی‌ها بر اساس شاخص اقتصادی- اجتماعی

موفقیت شرکت‌ها در دستیابی به اهداف اقتصادی- اجتماعی مورد ارزیابی قرار گرفت. برای ساخت این شاخص، با استفاده از زیرمقوله‌هایی مانند میزان موفقیت در تأمین کالاهای کوپنی و کالاهای مصرفی، معیشتی، تأمین نهاده‌های کشاورزی، تأمین وام، خرید و فروش محصولات کشاورزی، موفقیت در جذب مشارکت اعضا در تصمیم‌گیری‌های مدیریتی، موفقیت در حل مسائل و مشکلات اعضا، و رسیدگی به انتقادات و پیشنهادهای، با استفاده از روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی به مؤلفه‌های بردار ویژه، وزن هر گویه در پرسشنامه مشخص شد (به ترتیب، ۰/۶۶۳، ۰/۷۳۲، ۰/۸۲۷، ۰/۷۵۳، ۰/۷۳۳، ۰/۴۲۳، ۰/۷۹۵) و سپس، در میانگین پاسخ اعضای هر شرکت به

زیرمقوله‌ها ضرب شده، شاخص کلی موفقیت ساخته شد. آنگاه با توجه به چارچوب مفهومی تحقیق، میانگین نسبت سرمایه به تعداد اعضا و میانگین نسبت سود به سرمایه در قالب عوامل شکل دهنده موفقیت در نظر گرفته شدند؛ پس از رفع اختلاف مقیاس (در قسمت مربوط به تاکسونومی عددی، روش آن توضیح داده خواهد شد)، وزن این سه دسته عوامل مشخص شد (موفقیت اجتماعی ۰/۷۵، میانگین نسبت سرمایه به تعداد اعضا ۰/۷۱۹، و میانگین نسبت سود به سرمایه ۰/۶۸۳)، و عدد کلی که نشان دهنده میزان موفقیت شرکت‌هاست، از ترکیب وزنی در اعداد مربوط، به شرح جدول زیر به دست آمد.

جدول ۵- میزان موفقیت شرکت‌ها بر اساس شاخص‌های اقتصادی- اجتماعی

ردیف	نام شرکت	میزان موفقیت	ردیف	نام شرکت	میزان موفقیت
۱	رباط ماهیدشت	۲/۸	۱۱	پلکانه	-۰/۹۸
۲	کمره گره	۱/۳۴	۱۲	بایوند	-۰/۰۲
۳	کوزران	-۱/۴۴	۱۳	درودفرمان	۰/۲۸
۴	احمدوند	-۰/۸۷	۱۴	چغاکبلعلی	۱/۵۱
۵	سراب ماهیدشت	۰/۴۳	۱۵	کهرار	-۱/۲۲
۶	رازآور	۰/۳۶	۱۶	وحدت	-۱/۱۵
۷	هفت‌آشپان	-۱/۰۳	۱۷	نیلوفر	-۰/۰۷
۸	ایثار	-۰/۹۲	۱۸	سنجابی	۲/۳۹
۹	حقیقت	-۰/۰۳	۱۹	سرفیروزآباد	-۱/۹۵
۱۰	سلامت	-۰/۴۲			

منبع: یافته‌های تحقیق

چگونگی محاسبه میزان موفقیت شرکت‌ها

از شرط‌های زیر برای محاسبه معادله میزان موفقیت هر کدام از شرکت‌ها استفاده شده است (Sadighi and Mohammadzadeh, 2002).

الف- موفقیت تعاونی در حد کم برآورد شده، اگر:

$$S < (\text{Mean} - S.d)$$

ب- موفقیت تعاونی در حد متوسط برآورد شده، اگر:

$$(Mean-S.d) < S < Mean$$

ج- موفقیت تعاونی در حد زیاد برآورد شده، اگر:

$$(Mean+S.d) < S < Mean$$

د- موفقیت تعاونی در حد بسیار زیاد برآورد شده، اگر:

$$S > (Mean+S.d)$$

با توجه به یافته‌های بالا، میزان کلی موفقیت شرکت‌ها با میانگین $0/052-$ و انحراف معیار $1/3$ گویای آن است که حدود $10/5$ درصد از شرکت‌ها از لحاظ موفقیت در دستیابی به اهداف اقتصادی- اجتماعی در حد کم، 42 درصد در حد متوسط، $26/5$ درصد در حد زیاد، و 21 درصد در حد بسیار زیاد ارزیابی شده‌اند.

طبقه‌بندی و رتبه‌بندی شرکت‌ها با استفاده از فن تاکسونومی عددی

در پژوهش حاضر، از فن تاکسونومی عددی به صورت یکی از روش‌های طبقه‌بندی و گروه‌بندی شرکت‌های تعاونی روستایی شهرستان کرمانشاه با بهره‌گیری از شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی در مجموعه‌های همگن استفاده شد. شاخص‌های مورد نظر در این تحلیل عبارت‌اند از نسبت میانگین سرمایه به تعداد اعضا، نسبت سود ویژه به سرمایه و میزان موفقیت در تأمین کالاهای کوپنی، کالاهای مصرفی و معیشتی، تأمین نهاده‌های کشاورزی، تأمین وام، خرید و فروش محصولات کشاورزی، موفقیت در جذب مشارکت اعضا در تصمیم‌گیری‌های مدیریتی، و موفقیت در حل مسائل و مشکلات اعضا و رسیدگی به انتقادات و پیشنهادهای آنها، با استفاده از روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی به مؤلفه‌های بردار ویژه، وزن هر گویه در پرسشنامه مشخص شد و سپس، این وزن در میانگین پاسخ اعضای هر شرکت (اعداد یک تا پنج) ضرب و شاخص کلی موفقیت برای هر شرکت به دست آمد. آنگاه ماتریس داده‌ها شامل 19 شرکت (در ستون) و سه متغیر شامل نسبت میانگین سرمایه به تعداد اعضا، نسبت سود ویژه به سرمایه، و شاخص کلی موفقیت (در سطر) تشکیل شد. پس از تهیه ماتریس داده‌ها و رفع اختلاف مقیاس، فاصله هر شرکت از شرکت دیگر بر مبنای مجموع شاخص‌های

به کار رفته و فاصله مرکب هر شرکت از شرکت ایده آل محاسبه شد (C_{io}). هر چه مقدار C_{io} کوچک تر باشد، شرکت مورد نظر به شرکت ایده آل نزدیک تر است. همچنین، محاسبه وضعیت هر شرکت یا DL بر اساس مجموع شاخص ها صورت گرفت.

جدول ۶- محاسبه فاصله هر شرکت از شرکت دیگر و رتبه بندی شرکت ها

ردیف	شرکت	فاصله مرکب از مقدار ایده آل (C_{io})	وضعیت شرکت (DL)	رتبه شرکت
۱	رباط ماهیدشت	۳/۴۵۹۲۶۷	۰/۵۲۴۵۸۱	۱
۲	کمره گره	۴/۶۷۱۰۷۷	۰/۷۰۸۳۴۶	۴
۳	کوزران	۵/۹۵۱۶۲۶	۰/۹۰۲۵۳۵	۱۸
۴	احمدوند	۵/۳۷۹۹۶۲	۰/۸۱۵۸۴۵	۱۰
۵	سراب ماهیدشت	۵/۲۸۵۲۴۴	۰/۸۰۱۴۸۲	۷
۶	رازآور	۴/۹۸۵۹۴۷	۰/۷۵۶۰۹۵	۵
۷	هفت آشیان	۵/۷۵۸۶۴	۰/۸۷۲۳۹۴	۱۶
۸	ایثار	۵/۷۳۳۱۶	۰/۸۶۹۴۰۶	۱۵
۹	حقیقت	۵/۰۳۵۳۹۱	۰/۷۶۳۵۹۳	۱۴
۱۰	سلامت	۵/۳۷۵۰۶۳	۰/۸۱۵۱۰۲	۹
۱۱	پلکانه	۵/۵۳۵۶۳۳	۰/۸۳۹۴۵۲	۱۲
۱۲	بایوند	۵/۳۲۵۷۷۲	۰/۸۰۷۶۲۸	۸
۱۳	درودفرمان	۵/۴۶۳۰۱۸	۰/۸۲۸۴۴	۱۱
۱۴	چغاکیلعلی	۴/۳۳۳۸۲۷	۰/۶۵۷۲۰۴	۳
۱۵	کهرار	۵/۸۳۱۹۰۸	۰/۸۸۴۳۸۱	۱۷
۱۶	وحدت	۵/۶۵۵۹۷۳	۰/۸۵۷۷۰۱	۱۳
۱۷	نیلوفر	۵/۲۳۵۷۱۸	۰/۷۹۳۹۷۱	۶
۱۸	سنجایی	۴/۲۴۰۸۹۵	۰/۶۴۳۱۱۱	۲
۱۹	سرفیروزآباد	۶/۲۹۸۰۱۱	۰/۹۵۵۰۶۳	۱۹
	میانگین		۰/۲۳۹۴۹۲	
	انحراف معیار		۰/۶۷۷۴۲۴	
	CO		۰/۵۹۴۳۴	

منبع: یافته های تحقیق

ترسیم تابع تشخیص تعاونی‌های موفق از ناموفق

در این تحلیل، نخست، متغیر وابسته (متغیر گروه‌بندی^(۵) یا موفقیت) با استفاده از روش تاکسونومی عددی شناسایی می‌شود؛ بدین ترتیب که شش شرکت (رتبه‌های یک تا شش) به‌عنوان شرکت موفق و شش شرکت (رتبه‌های چهارده تا نوزده) به‌عنوان شرکت ناموفق در قالب متغیرهای گروه‌بندی شده وارد تحلیل می‌شوند.

اولین متغیری که وارد تحلیل شد، نقش سازمان‌های دولتی و غیردولتی در موفقیت تعاونی‌ها بوده که F آن برابر با ۴۴/۲۸۱ (بالاترین مقدار) و لامبدای ویلکز^(۶) برابر با ۰/۱۸۴ (کمترین مقدار) است. در مرحله دوم، متغیر عملکرد سازمان تعاون روستایی با F برابر با ۲۷/۱۱۸ و لامبدای ویلکز برابر با ۰/۰۴۶، در مرحله سوم، متغیر سرمایه‌مدیران با F برابر با ۱۷/۷۹۸ و لامبدای ویلکز برابر با ۰/۰۱۴، و در مرحله چهارم، سرمایه‌اعضا با F برابر با ۱۱/۹۴۵ و لامبدای ویلکز برابر با ۰/۰۰۵ وارد تحلیل شده‌اند. متغیرهای دارای F کوچک‌تر از معیار (۳/۸۴) وارد تحلیل نشده، که عبارت‌اند از: سطح تحصیلات اعضا و مدیران، طول مدت عضویت اعضا و مدیران، سابقه مدیریت، آموزش مدیران و اعضا، مهارت فنی مدیران، شناخت مدیران و اعضا از اصول تعاون، عوامل ساختاری و محیطی، سبک مدیریت، سطح تحصیلات اعضا، انگیزه عضویت، و سطح مشارکت اعضا در تعاونی.

معنی‌دار بودن تابع تشخیص در سطح ۹۹ درصد اطمینان و همچنین، مقدار لامبدای ویلکز که بیانگر معنی‌داری معادله متمایزکننده است، در جدول ۷ نشان داده شده است. چنان‌که از این جدول برمی‌آید، معادله تشکیل‌شده برای تمایز دو گروه دارای مقدار کای‌اسکوئر برابر با ۴۱/۹۸۱ بوده، با چهار درجه آزادی، در سطح بالایی از معنی‌داری است. این آماره بر معنی‌داری و قدرت تمیز خوب تابع تشخیص دلالت دارد. عدد ۱ در ستون تعداد معادله، که با دو سطح از متغیر ملاک به‌دست آمده است، درجه آزادی تعداد متغیرهای موجود در تابع تشخیص را نشان می‌دهد.

جدول ۷- لامبدای ویلکز و سطح معنی داری

آزمون	لامبدای ویلکز	کای اسکوئر	درجه آزادی	سطح معنی داری
۱	۰/۰۰۵	۴۱/۹۸۱	۴	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول زیر اهمیت متغیرهای تشخیص دهنده تعاونی‌های موفق از ناموفق را نشان می‌دهد. با در نظر گرفتن قدر مطلق ضرایب استاندارد شده هر کدام از متغیرها، مهم‌ترین متغیرهای تشخیص دهنده تعاونی‌های موفق از ناموفق به ترتیب، عبارت‌اند از: میزان ارتباط شرکت‌ها با سازمان‌های دولتی و غیردولتی، عملکرد سازمان تعاون روستایی، و سرمایه مدیران، و سرمایه اعضای تعاونی.

جدول ۸- ضرایب تشخیصی استاندارد شده

ضرایب	متغیرها
۳/۲۸۷	سرمایه مدیران
۶/۰۲۴	ارتباط شرکت با سازمان‌های دولتی و غیردولتی
-۴/۳۴۰	عملکرد سازمان تعاون روستایی
-۱/۵۳۱	سرمایه اعضا

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول ۹- ضرایب تشخیصی استاندارد نشده

ضرایب	نام متغیر	متغیرها
۱/۶۸	X_1	سرمایه مدیران
۴/۶۰۴	X_2	ارتباط شرکت با سازمان‌های دولتی و غیردولتی
۵/۲۵۷	X_3	عملکرد سازمان تعاون
۲/۳	X_4	سرمایه اعضا
-۲۹/۸۹۶		مقدار ثابت

منبع: یافته‌های تحقیق

$$Y = 1/68X_1 + 4/604X_2 + 5/257X_3 + 2/3X_4 - 29/196$$

برای محاسبه نقطه تمایز^(۷) دو گروه تعاونی، از میانگین دو عدد به دست آمده در

جدول ۱۶ استفاده می‌کنیم:

$$CO = \frac{12/554 + 12/554}{2} = 0$$

اگر نمره تمایز کمتر از نمره بالا باشد، شرکت ناموفق و اگر از صفر بالاتر باشد، شرکت موفق است. جدول زیر نشان می‌دهد که از مجموع دوازده شرکت تعاونی که وارد تحلیل شده، شش تعاونی در گروه موفق و شش تعاونی در گروه ناموفق قرار گرفته و میزان پیش‌بینی تابع در موفق یا ناموفق بودن تعاونی‌های مورد مطالعه صد درصد است.

جدول ۱۰- مقادیر تمایز دو گروه تعاونی موفق از ناموفق

سطح تشخیص	مقادیر
ناموفق	-۱۲/۵۵۴
موفق	۱۲/۵۵۴

منبع: یافته‌های تحقیق

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس نتایج تحقیق، مدیران تعاونی‌ها از لحاظ میانگین سنی در سطح بالاتری قرار دارند؛ و از آنجا که در این تحقیق، اکثر اعضا و مدیران تعاونی در طیف سنی تقریباً یکنواخت و سطح تحصیلات پایین قرار دارند، سن بر موفقیت بی‌تأثیر است. از لحاظ سطح تحصیلات، مدیران نسبت به اعضای تعاونی از جایگاهی بالاتر برخوردارند. نتایج تحقیق نشان داده که از دلایل شناخت پایین اعضا و مدیران نسبت به اصول تعاون، عدم ارائه آموزش کافی و پایین بودن کیفیت آموزش‌های ارائه‌شده و نیز عدم تناسب آموزش‌های ارائه‌شده با نیاز اعضا و مدیران تعاونی بوده است. از لحاظ انگیزه عضویت

در شرکت‌های تعاونی نیز بیشتر اعضا از روی اجبار در زمان اصلاحات ارضی و یا به منظور تأمین نیازهای حرفه‌ای خود به عضویت شرکت درآمده‌اند؛ و از این رو، میزان مشارکت اعضا در حد کم برآورد شده است. بنابراین، بر اساس نتایج تحقیق، انگیزه عضویت و نیز مشارکت اعضا بر موفقیت شرکت‌ها مؤثرند. با افزایش سطح تحصیلات و آموزش و شناخت از اصول تعاون، انگیزه عضویت افزایش می‌یابد و بدین ترتیب، سرانجام، با افزایش مشارکت اعضا، بر میزان سرمایه شرکت‌های تعاونی افزوده می‌شود. بنابراین، سرمایه مدیران با ضریب ۳/۲۸۷ و سرمایه اعضا با ضریب ۱/۵۳۱ بر موفقیت تعاونی‌ها مؤثرند. البته به دلیل همبستگی بالا میان این چهار متغیر مستقل، تنها سرمایه اعضا و سرمایه مدیران در ضرایب استاندارد نشده آمده است.

مطالعه تعاونی‌های روستایی شهرستان کرمانشاه نشان می‌دهد که میزان موفقیت ۱۰/۵ درصد از تعاونی‌ها در دستیابی به اهداف اقتصادی - اجتماعی خود در حد کم، ۴۲ درصد در حد متوسط، ۲۶/۵ درصد در حد زیاد، و ۲۱ درصد در حد بسیار زیاد بوده است. همچنین، نتایج یافته‌های تحلیل تشخیصی نشان می‌دهد که سازمان‌های دولتی و غیردولتی مرتبط با تعاونی‌ها نقشی مهم در موفقیت تعاونی‌ها دارند؛ زیرا عملکرد و ارتباط این سازمان‌ها، در نقش حامیان شرکت‌های تعاونی و بهره‌برداران بخش کشاورزی، دارای تأثیری مستقیم بر موفقیت تعاونی‌هاست. سازمان‌های دولتی (بانک کشاورزی، سایر بانک‌ها، جهاد کشاورزی، و اداره بازرگانی) و سازمان‌های غیردولتی (اتحادیه شرکت‌های تعاونی، دهداری‌ها، و بخشداری‌ها) با ضریب تشخیص ۶/۰۲۴ بر موفقیت تعاونی‌ها مؤثرند. میزان موفقیت در شرکت‌های دارای ارتباط قوی با اتحادیه تعاونی از لحاظ حجم معاملات تعاونی، با بانک‌ها از لحاظ اخذ اعتبارات مورد نیاز شرکت، و با سازمان جهاد کشاورزی و بازرگانی از لحاظ تأمین نیازهای حرفه‌ای و معیشتی اعضا بالاتر بوده است. عملکرد سازمان تعاون روستایی در ابعاد کنترل، نظارت و آموزش با ضریب ۴/۳۴۰ در موفقیت تعاونی مؤثر است. با توجه به نقش آموزش در توسعه و پیشرفت سازمان، وضعیت آموزش اعضا و مدیران

شرکت‌های تعاونی از لحاظ تعداد و کیفیت دوره‌های آموزشی ارائه‌شده مورد ارزیابی قرار گرفت. بر اساس نتایج یافته‌ها، اعضای عادی کمتر از مدیران عامل و هیئت مدیره آموزش دیده‌اند. بیشتر اعضا و مدیران از کیفیت آموزش‌های ارائه‌شده ناراضی بودند؛ و به همین دلیل، برخلاف نتایج سایر محققان، آموزش بر تعاونی‌های مورد مطالعه بی‌تأثیر ارزیابی شده است. در بخش اعتبارات (وام پرداختی به شرکت‌ها) نیز بسیار ضعیف عمل شده، به گونه‌ای که امروزه با گذشت حدود چهل سال از عمر تعاونی‌ها، هنوز اعتبارات در حد بسیار کم و در بسیاری موارد، کمتر و یا در حد سرمایه اعضاست. در تحقیق حاضر، با توجه یکسان بودن عوامل ساختاری شامل قوانین و مقررات درون‌سازمانی و برون‌سازمانی برای کل جامعه مورد مطالعه، این عوامل در موفقیت شرکت‌های تعاونی روستایی بی‌تأثیر ارزیابی شده‌اند.

یادداشت‌ها

1. static equilibrium
2. dynamic equilibrium
3. census
4. structured
5. grouping variable
6. Wilks's lambda
7. centriods

منابع

- ازکیا، مصطفی (۱۳۷۴)، *جامعه‌شناسی توسعه و توسعه‌نیافتگی روستایی ایران*. تهران: اطلاعات.
- آقاجانی ورزنده، م. (۱۳۸۰)، *بررسی و ارزیابی فعالیت‌های شرکت‌های تعاونی تولید روستایی استان اصفهان (۷۱-۱۳۵۱)*. اصفهان: دانشگاه صنعتی اصفهان، دانشکده کشاورزی.
- درویشی‌نیا، ع. (۱۳۷۹)، *ارزیابی میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی تولید روستایی در استان مازندران*. تهران: دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده کشاورزی.
- شرکت مهندسين مشاور یکم (۱۳۷۷)، *مطالعات جامع کشاورزی*، جلد ۲۸. تهران: وزارت جهاد سازندگی، مؤسسه پژوهش برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی.
- شکیبا مقدم، محمد (۱۳۸۱)، *مدیریت تعاونی‌ها*. تهران: میر.
- عنبری، موسی (۱۳۸۰)، *مدیریت در تعاونی‌های کشاورزی*. تهران: سازمان مرکزی تعاون روستایی ایران.

منصورفر، کریم (۱۳۸۰)، *تکنیک‌های پیشرفته آماری (آنالیز تشخیصی)*. جزوه درسی. تهران: دانشگاه تهران.

ناهید، منوچهر (۱۳۴۶)، *نقش شرکت‌های تعاونی در پیشرفت و توسعه کشاورزی*. تهران: انتشارات مؤسسه آموزش و تحقیقات تعاونی.

Benturaki, Jovin (2000), *Cooperatives and Poverty Allevation*. England: IDS TEMA.

Krijcle, R. V. and Morgan, D. W. (1970), *How to Randomize*. International Educational and Professional. London: Newbury park.

Sadighi, H. and Mohammadzadeh, G. (2002), "Extension professional staff's attitude toward participatory approach of extension activities and rural development". *Journal of International Agricultural and Extension Education*. Vol. 9, No. 2, pp. 7-14.

